

Турецький переворот

Чи зможе нинішня хвиля народного гніву перерости в рух, здатний організувати гідну опозицію президенту Ердогану?

Отже, це сталося. Після чотирьох днів перебування під вартою мер Стамбула Екрем Імамоглу, найгрізніший із ймовірних суперників президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана на майбутніх в 2028 році президентських виборах, офіційно відправлений під арешт через сумнівне звинувачення в корупції. Цей крок готувався давно, і його не можна вважати звичайним політичним маневром. Хоча цього можна не помітити, але саме так у наш час відбуваються перевороти: без крові та галасу, не рахуючи схлипувань демократії, яка помирає в наручниках.

Після 23 років при владі – і бачачи, що економіка Туреччини розвалюється – Ердоган розумів, що жодні вибори (навіть сфальсифіковані) йому нічого не гарантують. Залишалися два варіанти: скасувати вибори або усунути всіх серйозних суперників. Але важливо було діяти вчасно. Перш ніж зробити хід, треба було переконатися, що на геополітичній шахівниці ситуація на його користь.

*Перш ніж зробити хід,
Ердогану треба було
переконатися, що на
геополітичній шахівниці
ситуація на його
користь*

Для цього потрібно було укласти угоду про припинення вогню з Робочою партією Курдистану. А також запобігти будь-якій відсічі з боку Євросоюзу. З цією метою Ердоган заговорив про можливість випустити потоки мігрантів до Євросоюзу – ця загроза звучала переконливо після краху режиму сирійського диктатора Башара Асада, який сам же Ердоган допоміг наблизити. Нарешті, він почав демонструвати військові м'язи Туреччини рівно в той момент, коли вірність Америки НАТО опинилася щонайменше під сумнівом, і дав зрозуміти, що без Туреччини східний фланг Європи буде небезпечно відкритий.

Довівши свою незамінність, Ердоган завдав удару: відсторонив Імамоглу. Цей крок спричинив короткострокові витрати: центробанку Туреччини довелося витратити рекордні \$12 млрд на підтримку курсу ліри. Однак реакцію політичної опозиції поки що можна порівняти лише з падінням на старті через те, що заплуталися шнурки.

Тим часом турецьке суспільство обурюється. Після арешту Імамоглу сотні тисяч людей вийшли на вулиці, вимагаючи не тільки його звільнення, а й також справедливості та дотримання прав людини. Протести швидко поширилися зі Стамбула й Анкари до Адани, Анталії, Чанаккале, Чорума, Едірне, Ескішехіра, Кайсері та навіть до релігійно-консервативної Кон'ї, де до цього руху долучилося щонайменше 200 фермерів (деякі на тракторах).

Сплеск народного невдоволення, безсумнівно, стривожив Ердогана. Збори і протести заборонені в усій країні, а тих, хто не підкоряється, зустрічають звичними інструментами державних репресій: кийки, водомети, слезозогінний газ. Наразі затримано понад 1400 протестувальників.

*Опозиційна РНП
перестала бути одним із
ключових учасників
турецької політики.
Тепер ця роль належить
турецькому народу*

Влада також обмежила в'їзд і виїзд зі Стамбула; вимкнула доступ до деяких соцмереж, зокрема Instagram, TikTok, X і YouTube; заборонила прямі трансляції мітингів і протестів; заарештувала низку журналістів, включно з Ясіном Акгюлем з агентства AFP і фотожурналістом Бюлентом Киличем, лауреатом багатьох премій. «Туреччина не та країна, яка опиниться на вулиці. Вона не капітулює перед вуличним тероризмом», – попередив нещодавно Ердоган.

Не могло бути сприятливішого ґрунту для того, щоб головна опозиційна партія Туреччини – Республіканська народна партія (РНП) – об'єднала опозицію та запропонувала переконливу альтернативу правлінню Ердогана. Але від РНП чути лише затерті популістські та націоналістичні банальності, що більше пасують до патерналістського минулого Туреччини, аніж до її екзистенціального сьогодення. Ніяк не згадується останній масовий протестний рух у Туреччині (демонстрації в парку Гезі 2013 року), який підживлювався настільки ж потужною енергією низів. Не чути звернень до курдів, які неодноразово відігравали вирішальну роль на виборах і, як і раніше, зазнають жорстоких утисків. І немає

розуміння, що нинішній момент – це більше, ніж партійна політика.

Перед нами не просто невеликий збій або помилка. Це симптом серйозних проблем. РНП чіпляється за старе політичне мислення, яке більше орієнтоване на електоральну боротьбу, ніж на захист демократії. Саме тому протестувальники не об'єдналися навколо цієї партії, а попросили її – ввічливо, але твердо – не заважати на шляху.

Після арешту Імамоглу РНП слід зрозуміти: колишня тактика, яка спиралася на віру в те, що зміни досягаються за допомогою ввічливих перемовин і театральних конфронтацій, більше не працює. І партії слід не просто скоригувати методи. Ні, РНП треба визнати, що вона перестала бути одним із ключових учасників турецької політики. Тепер ця роль належить турецькому народу, який незадоволений, розчарований, нескорений і вважає арешт Імамоглу атакою не на якусь одну людину, а на своє колективне майбутнє.

Арешт Імамоглу має також розбудити тих експертів і фахівців, які досі переконані, нібито Туреччина – це гібридний режим, у якому конкуренція на виборах «реальна, хоча й несправедлива», а не повноцінна автократія. Навіть Стівен Левіцкі та Лукан Вей, політологи, які висунули ідею «конкурентного авторитаризму», 2020 року переглянули свою теорію, зазначивши, що з'явився новий тип авторитарних лідерів, які використовують «поляризувальні популістські та етнонаціоналістичні стратегії для зміцнення своєї влади». РНП вчинить мудро, якщо замість орієнтації на застарілі наукові сценарії, цифри опитувань і кемалістські казки на ніч почне розробляти стратегію, яка знайде відгук у протестувальників, а не послабить або вб'є їхній порив.

Ясно одне: колишньої Туреччини більше немає. Питання тепер у тому, чи зможе турецький народ вплинути на те, що буде далі. Поки що надто рано судити, чи зможе нинішня хвиля народного гніву і розчарування перерости в цілісний рух, здатний обігравати Ердогана і його оточення, або навіть вигравати в них. Утім, має бути очевидно, що, коли вся гра є обманом, марно намагатися грати в неї краще – продуманіше, проникливіше або сміливіше. Єдиний спосіб отримати хоч якийсь шанс на перемогу – перевернути дошку.

Copyright: Project Syndicate, 2025

Умут Озкиримли

Умут Озкиримли (Umut Özkırımlı) – старший науковий співробітник Барселонського інституту міжнародних досліджень (IBEI), професор Університету Рамона Льюля – Бланкерна.

